



## **KIBERNETIČNA ANALIZA FILMA**

### **ONE FLIGHT OVER CUCKOO'S NEST LET NAD KUKAVIČJIM GNEZDOM**

ZDA, 1975, drama, 135 min

*režija:* Miloš Forman, *igrajo:* Jack Nicholson (Randall Patrick McMurphy), Louise Fletcher (sestra Mildred Ratched), Will Sampson (Bromden - Poglavar), Brad Dourif (Billy), Danny DeVito (Martini), William Redfield (Harding), Sydney Lassick (Cheshwick), Vincent Schiavelli (Frederickson), Josip Elik (Bancini), Dean R. Brooks (doktor Spivey), Christopher Lloyd (Taber), Marya Small (Candy)

*Predmet:* Epistemologija socialnega dela I

*Mentorica:* doc. dr. Lea Šugman Bohinc

*Študijsko leto:* 2008/2009

3. letnik - redni

junij 2009

## UVOD

Ko sem razmišljala o tem, kakšen primer naj analiziram, sem imela dolgo časa v mislih kakšen primer iz prakse. Ko sem izvedela, da lahko analiziramo film, sem v trenutku dobila preblisk: Let nad kukavičjim gnezdrom. Toda bolj ko sem premišljevala o tem filmu, bolj me je skrbelo, kako bom prepoznala dejavnike uspešnega dela, ker teh v filmu pravzaprav ni. Ponavadi smo pri takšnih analizah vajeni, da ocenjujemo delo strokovnih delavcev in delavk. S strani osebja bi v filmu našli malo tega, kar je bilo, predvsem bi lahko govorili o tem, kaj ni bilo in kaj bi lahko bilo. Tako sem dogajanja v filmu opazovala z več vidikov: z vidika strokovnega osebja in ustanove, ter s strani pacientov v bolnišnici, predvsem s strani glavnega igralca - pacienta McMurphyja.

### OZADJE FILMA

Film je posnet po romanu Kena Keseya iz leta 1962. Kesey je črpal iz osebnih izkušenj in okolja, v katerem je roman nastajal. Delal je na psihiatričnem oddelku v bolnišnici za vojne veterane, kot prostovoljec pa je sodeloval pri poskusih na oddelku za psihologijo, ki so vključevali tudi uporabo meskalina in LSD-ja. To ga je povsem spremenilo. Začel je halucinirati. Videl je ogromnega Indijanca, ki pometa tla. Leta 1974 je bil roman prirejen za gledališke odre, leta kasneje pa je Miloš Forman posnel film.

### ZGODBA

Dogajanje je postavljeno v šestdeseta leta prejšnjega stoletja v ameriški psihiatrični bolnišnici. Goljuf in kvartopirec McMurphy (igra ga Jack Nicholson) je obsojen zaradi zapeljevanja mladoletne osebe. Da bi se izognil zaporu, se naredi norega in tako prepriča zdravnike, da ga hospitalizirajo v umobolnici na opazovanje. Na oddelku ima tiranska sestra Ratched popolno oblast nad usodami pacientov. Da bi paciente predramil, jo McMurphy začne izzivati. Zgodba je sestavljena iz množice besednih bojev in spopadov med njima. Za sotrpine na oddelku postane McMurphy nedvomno junak. Klima med pacienti se nesluteno izboljša, na oddelek se vrne življenje. Svoje uporništvu in individualizem drago plača – z lobotomijo.

## ANALIZA

### ZGODBA

Pred prihodom McMurphyja v bolnišnico je ozračje na oddelku apatično, brez življenja. Že prvo minuto po prihodu McMurphyja se dogodki obrnejo v drugo smer. McMurphy se stražarju, ki ga v lisicah privede v bolnišnico, na ves glas zareži in ga od navdušenja objame. Tudi med paciente vnese nov red, čeprav bi bilo za dotedanje razmere bolje reči, da je vnesel nered oz. **spreembe II. reda.**

Stavi, da bo sestro Ratched v enem tednu tako sprovciral, da ne bo vedela, kje ima glavo in kje roke. Na sestanku, ki izgleda kot skupinska terapija, ji predlaga, da bi spremenili urnik, tako da bi lahko gledali Prvenstvo v bejzbolu. To je po besedah sestre nemogoče, ker je urnik natančno premišljen, nekateri na oddelku se zelo težko privadijo na njega in bi jih zelo vznemirilo. Pogodita se za glasovanje, a ideja ne uspe, ker ga podpreta le dva. **(Lahko bi rekli, da je v tem primeru šlo za pogajanja - boljše navidezna pogajanja. S tem mislim: za pogajanja so potrebni različni pogledi na predlog, dogovarjanja in kompromis, a rezultat je bil v tem primeru že vnaprej določen. Tako ni bilo odprtega prostora za dialog. Sestra je delovala s pozicije moči in pozicije, da je ona vsevedna.)**

V družabnem delu večera pride do prepira med pacientoma. McMurphy pošprica vse prisotne s curkom vode. Vpraša, kdo gre z njim zvečer v mesto gledati prvenstvo. (To razmišljanje je bilo za njih prepovedano, zato se o tem sploh niso pogovarjali - **preokvirjanje od nemogočega v mogoče**.) Vsi so šokirani in mu razložijo, da se to ne da, zato stavi. Razloži tudi načrt: zgrabil bo umivalnik, ga vrgel čez okno in odkorakal čez hodnik naravnost v mesto. Ko je to izrekel, se je na licu sicer brezizraznega Poglavarja nekaj zganilo – kot, da je slišal in ga zanima – a rekel ni nič. Hipoteza: McMurphyjeva zgodba je na Poglavarja delovala energizirajoče. Jecljavi Billy pove, da je umivalnik nemogoče premakniti. McMurphy poskusi, a ne uspe. Pojasni, da »se samo ogreva«, a se na koncu jezen vda.

Naslednji dan na sestanku Cheshwick zaprosi, da bi gledali tekmo Prvenstva. (Z vidika Cheshwicka je to **sprememba II. reda kot rezultat preokvirjanja**, saj si je dovolil, da razmišlja s svojo glavo in upošteva svoje želje. Z vidika ustanove je bil to še **en poskus spremembe organizacije oz. spremembe II. reda**.) Spet glasujejo. Glasuje večina prisotnih, a še vedno eden premalo, da bi bila večina v oddelku. Rezultat je devet proti devet. McMurphy mrzlično išče, še en glas na oddelku in ga najde – roko dvigne Poglavar. A prepozno, sestra je že zaključila sestanek. (Sestra je ponovno zatrla pobudo. Ko je videla, da je zainteresiranih več ljudi, bi jih lahko spodbujala, motivirala, raziskovala, kaj ogled tekme za njih pomeni. S tem bi jim dala vedeti, da so njihove želje pomembne.) Toda McMurphy se ne pusti zatreti. Brez TV podlage napoveduje dogajanje na tekmi, s tem ustvari navijaško vzdušje prisotnih na oddelku, kar razjezi sestro. Naslednji dan je na zagovoru pred zdravniki (Kazen namesto pohvale, neupoštevanje želje večine.)

V času rekreacije izkoristi trenutek nepazljivosti osebja in s pomočjo Poglavarja prepleza ograjo. Splazi se v avtobus in tam počaka ostale fante iz oddelka, ki jih osebje namerava peljati v mesto. Uspe mu zapreti vrata, preden osebje vstopi in popelje presenečene, a kmalu navdušene sotrpine po mestu. Mimogrede naloži še Candy – punco, ki jo pozna. »Najame« ladjo. Zaveda se, da mu nihče nič ne more, ker so tako vsi nori in jih lahko samo zaprejo nazaj v bolnišnico. Nezaupljivemu lastniku ladje pove, da so iz državne ustanove za mentalne bolnike in vsakega posebej predstavi z nazivom doktor in njegovim pravim priimkom - in kako so pri tem sijali. (Pomembnost, občutek lastne vrednosti, včlanjenost - cenjeni člani družbe.) Uči jih loviti ribe, krmariti. Vrnejo se zdravi in celi, povrh tega še z zajetnim ulovom. (Preokvirjanje vzorcev, premik nemoči v moč, iz preteklosti v prihodnost - v normalno življenje, lastno izkustvo, učenje, spoznanje, da tudi oni zmorejo.)

Sestane se komisija. Odloča o tem, ali je McMurphy nor. Glede tega imajo sicer pomisleke in neenotna mnenja, a se strinjajo, da je precej nevaren - nevaren za obstoječi sistem, nevaren zato, ker spreminja obstoječi red (sprememba II. reda) in nevaren, da bi popolnoma zrušil obstoječi red (sprememba III. reda). Toda medtem ko njegov zdravnik meni, da so naredili vse in bi ga poslal nazaj, sestri Ratched to ni po godu. Z mirnim glasom obrazloži, da bi ga obdržala na oddelku, sicer bi prenesli problem na drugega, kar pa ne počnejo radi. Iz mrkega obraza ji seva bes, prezir in sla po maščevanju, zdi se mi, kot, da bi hotela povedati: »Mu bom že pokazala, kdo je tu glavni.« (Odgovorno je bilo razmišljanje zdravnika, ki je menil, da mu ne morejo nič več pomagati. Na tem mestu bi kvečjemu lahko še spoznali kvalitete McMurphyja: motiviranje ljudi, drug pogled, prizadevanje za učenje, preokvirjanje, učenje »normalnega« življenja.)

McMurphy nadaljuje z vračanjem življenja v telesa mentalno prizadetih fantov. Uči jih igrati košarko; pokaže, kako se žoga vodi, kako zadeti koš, pravila, organizacijo. Poplačano je še s prvimi zadetki na koš osebja. (Perspektiva moči: učenje = usposabljanje, timsko delo = povezovanje, z majhnimi koraki do zelenega razpleta, občutek, da zmorejo)

McMurphy počasi spoznava, da bo v bolnišnici, dokler se zdravniki ne odločijo, da je pripraven za izhod. Jezen je tudi na fante z oddelka, ker so mu pustili, da heca sestro, ne da bi ga opozorili, kakšne so lahko posledice. To pove na sestanku. **(Želi razčistiti, razjasniti situacijo, kar omogoča ohranjanje poštenega odnosa in komunikacije.)** Spozna, da je zelo malo takšnih, ki bi bili na oddelku proti svoji volji. Ne razume, kako so lahko vsi, s katerimi se največ družijo, prostovoljno na oddelku. Billyju, mlademu fantu, pove, da bi moral biti zunaj, v kabrioletu in tekati za ženskami. **(poskus prispevati k preokviranju pogleda na svet, problema, od nesmiselnega življenja v bolnici k smislu.)** Vsi, ki so tu, se ves čas jezijo, kako ne zmorejo več trpeti bolnišnice, a nimajo poguma, da bi odšli. **(Negativna kritika, ki lahko ima vlogo energizatorja za spremembe.)** Besede McMurphyja sprožijo pravi revolt med pacienti na sestanku. Fantje se drug za drugim oglašajo s svojimi zahtevami. Nekoga zanima, zakaj je spalnica zaprta čez dan in za vikende, drugega spet, zakaj ne more dobiti svojih cigaret in jih dobi takrat, ko si sestra to zaželi. Sestra jim sprva v svojem slogu (z mirnim glasom, a s stisnjenimi ustnicami in med zobmi) pojasnjuje, zakaj je tako, kot je in zakaj je to za njih bolje. A scene ne obvladuje. Zelo se trudi, da se ves čas kontrolira, a njeno telo se trese od razburjenja, paciente mora naposled miriti s kričavim glasom, posredovati mora še drugo osebo. Pove jim, da so zaradi kazni izgubili pravice. Toda razlogi za to so bili milo rečeno nepošteni: privilegije so izgubili, ker je imel McMurphy malo kockarnico v kopalnici in ker je imel preveč denarja pri sebi. **(V kolikor bi bili razlogi za takšno kazen upravičeni, bi lahko govorili o okvirjanju, o prevzemanju odgovornosti za svoja dejanja, kar je sicer lahko boleče, a hkrati prevzemanje odgovornosti daje občutek svobode in samostojnosti.)**

Tudi McMurphy je jezen. Ni dosegel, kar je želel, dosegel pa je, da so se pacienti na oddelku prvič prebudili, prvič zahtevali pojasnila ter svoje pravice **(Posledica preokvirjanja, ki je sprožilo spremembo reda in destabilizacijo obstoječega reda.)** Dal jim je spoznanje, da niso otroci, ki ne znajo sami živeti, in da tudi niso nič bolj nori od nekega povprečnega, ki se sprehaja po ulicah. Dogodek se konča s pretepom, v katerega se vplete tudi Poglavar: McMurphyja reši pred paznikom, ki mu zvija roko. **(kolektivnost, povezovanje)**

Oba vklenejo in premestijo na drug oddelek. Z njima je tudi Cheswick, ki se ne more pomiriti. Dva iz osebja ga prisilno odvečeta v sobo. Cheswick tuli kot otrok in prosi, da ga pustijo. Prizor kot v učbenikih, kako razvrednotiti človeka, mu vzeti dostojanstvo in ga narediti norega. Na hodniku tega oddelka še kar nekaj takih, ki jim je bila odvzeta normalnost; eni delajo nerazumljive gibe, drugi nepremično buljijo, nekdo se zvija po tleh, ... McMurphy z odprtimi usti spoznava resnico, v katero se je zaplezal. Sledi še en šok zanj: Poglavar, za katerega vsi brez izjeme mislijo, da je gluhonem, spregovori in seveda tudi sliši. V trenutku skujeta načrt za pobeg v Kanado.

McMurphy tudi sedaj ne izgubi smisla za humor. Skupina zdravnikov in sester ga posadi na posteljo. Med sezuvanjem škornjev v šali ugotovi, da bi se v njih našel kakšen izcedek in prosi, da vzorec izcedka pošljejo sestri Ratched. Sledi še en šok – tokrat elektrošok – za neprilagojene.

Finale zgodbe je za filmske sladokusce. Manj besed, več mimike in vse je tako perfektno odigrano. Po 10.000 watih McMurphy prišepa nazaj v svoj oddelek. S težavo se premika, oči ima zavite pod nebo. Bolniki onemijo, Poglavarja stisne pri srcu. McMurphy mu pomežikne, vse skupaj je bila samo šala. Poln je moči, optimizma in smisla za »povzročanje«  
dobre volje. **(Tudi ko je najhuje, ohranja smisel za humor, drži skupino pokonci - povezovanje, deluje kot vzor in motivator.)** Sestra ima zaradi tega čedalje več težav z vzdrževanjem svojega reda. Za nameček McMurphy zvečer vtihotapi na oddelek dekleta in naredi zabavo.

Posledice: pacienti doživijo nekaj, kar še niso ali pa že dolgo niso - svobodo misli, obudijo svoja čustva, življenje. (Z vidika ustanove bi lahko govorili o **spremembi III. reda** - porušili so dosednji obstoječi sistem.) Dajo si duška, Billy doživi romantičen večer, kot si je od nekdaj želel (**pozitivno doživetje, sprememba reda.**) McMurphy se poslavlja, a prehit ga jutro in z njim končna usoda. Za sestro Ratched je to nezaslišano. Billyja najdejo v postelji s Candy. Srečen je, preneha jecljati. (Z jecljanjem se najbrž strokovno ni nihče pretirano ukvarjal, je pa zanj predstavljalo težavo, saj je bil priča posmehu pacientov na oddelku. S prenehanjem jecljanja je doživel **spremembo II. Reda.**) Toda po mnenju sestre bi ga moralo biti sram. Še več. Povedala bo njegovi mami, stari prijateljici, kako je odvedel žensko v tisto sobo. (Sestra **destabilizira** krhko izkušnjo spremembe s tem, da jo zatre - jo kritizira, ji pripisuje negativni pomen, Billy takoj začne nazaj jecljati - sprememba reda ne uspe.) McMurphy želi pobegniti skozi rešetke okna. Pri tem ga zaustavi paznik. V sosednji sobi tragedija – Billy naredi samomor. McMurphy napade sestro in jo davi. Reši jo paznik, ki lopne McMurphyja. Naslednje jutro se vsi sprašujejo, kje je McMurphy. (Ustanova je torej naredila vse, da bi zadušila spremembe v redu posameznikov ali v organizaciji ustanove, ki bi bila v prid napredovanju pacientov, iskanju smisla življenja, ugotavljanju lastnih virov, upoštevanju svojih želja, stiku s svojimi čustvi.)

Zvečer McMurphyja privedejo v posteljo. Poglavar spremlja dogajanje v temi. Gre k njemu in ugotovi kruto dejstvo – McMurphy je kot bilka brez življenja. Ne more ga pustiti v takem stanju in ga zaduši z blazino.

Sledi zadnji in najbolj znamenit prizor v filmu ob veličastni glasbi. Poglavar zagrabi umivalnik, ga izruva iz tal, vrže skozi okno in se sprehodi v svobodo. Trušč zbudi paciente, navdušene ob tem dogodku. (Še ena potrditev za paciente, da niso nemočni, da zmorejo - **preokvirjanje in energiziranje.**)

## DETAJLI

V zgodbi je precej zanimivih detajlov. Izdvajam jih zgolj nekaj. Razmere v bolnišnici prikazuje že sama zgodba. Dodajam še dva takšna primera iz filma:

### Primer 1

Zjutraj pride Ratched v službo. Osebe jo spoštljivo pozdravi. Uslužbenec v bolnici odklene rešetkasta vrata sobe, v kateri je g. Bancini. Osvobodi mu roke in noge, ki jih ima tesno priklenjene s pasom na posteljo. Med odklepanjem pasov se g. Bancini vznemirjen trese in težko diha. Uslužbenec ga vpraša, kako se počuti in dobi odgovor: »Spočito«. (Paradoks med besedami in doživljanjem neprijetnih okoliščin, kar je lahko priložnost za spremembe, vendar so besede izrečene zaradi strahu pred kaznijo, ki jo lahko povzroči nepravilen odgovor.)

### Primer 2

Čas za zdravila. Pacienti goltajo zdravila en za drugim. Izgleda kot tekoči trak, vsak nastavi usta, da dobi odmerek zdravil s sokom. Pozornejši pogled pokaže, kako vsak od pacientov doživlja ta dogodek. Fredrickson mrko in nemočno zlije vase, Fanchini pred tem zamiži, Poglavar se obotavlja. Vsem je skupno to, da so kot roboti, se ne upirajo, ne govorijo, ne sprašujejo. Zdi se, da če bi kdo kaj rekel, bi prekršil pravila, kar pa ne bi bilo dobro tvegati ali, kot bi sami rekli: »To ni preveč premišljeno, kaj bi bilo, če bi me sestra videla?« (Pacienti so vdani v usodo. Čeprav je neprijetno, se nihče ne upira, ker so posledice lahko še hujše. Raznolikost ni dovoljena. Primer ustaljenega problemskega vzorca, atraktorja.)

### Primer 3: Dialog med McMurphyjem in doktorjem Spiveyem takoj po prihodu v bolnišnico

McMurphy: »Vesel sem, da sem vas spoznal.« (se rokujeta)

doktor (z navdušenim glasom in kretnjo roke ga povabi k mizi): »Seveda. Vzemite stol, bova malo pokramljala.«

Vmes še kakšno minuto kramljata o trofeji, ki jo ima doktor na mizi. Pri tem sta sproščena, pogovarjata se kot stara ribiška kolega. **(Pozdrav, predstavljanje in klepet je pomemben del vzpostavljanja delovnega odnosa. Spontan klepet je kot ogrevanje in priložnost za opazovanje, v tem primeru tudi za odkrivanje hobijev in za sproščenost v nadaljnji fazi pogovora.)** Potem se doktor poglubi v papirje pred sabo in nadaljuje:

doktor: »Randall Patrick McMurphy. Star osemintrideset let.« (ga pogleda v oči in nadaljuje)

»Kaj mi lahko poveste o tem, zakaj so vas poslali sem? (Glede na to, da je McMurphy mandatni uporabnik, je to vprašanje lahko vprašljivo, sporno, ker se lahko razume kot sprenevedanje. Meni se zdi, da doktor skozi držo ne izraža sprenevedanja, želi preveriti, kako pacient razume mandat, po katerem se je znašel v bolnišnici. Pri delu z ljudmi je velikokrat pomembneje, kako kaj vprašaš, kot kaj vprašaš.)

McMurphy: »No ... Ne vem. Kaj pravi tam?« (doktor medtem gleda v papirje) »Vas moti, če prižgem?«

doktor: »Ne, brez problema, ... No, tukaj so povedane različne stvari. Pravijo, da ste nasilni. Govorite, kadar vam to ni dovoljeno. Nimate delovnih navad. Leni ste.« **(Ne presoja in ne vrednoti, samo pove »dejstva« - razloge za napotitev, ki so zapisani v papirjih.)**

McMurphy (ga z nasmeškom na ustih dopolni): »Žvečim na predavanjih.«

doktor: »Pravi razlog, zakaj so vas poslali sem, je, ker bi želeli, da vas ocenimo. Da se odločimo, ali ste duševno bolni ali ne. To je pravi razlog. Kaj menite, kaj jih je napotilo, da tako mislijo.« **(Razumljivo pove mandatne zahteve in preveri razumevanje pri pacientu.)**

McMurphy: »No, moje mnenje je, da zato, ker sem preveč tepel in seksal.

doktor: »V kaznilnici?«

McMurphy: »Ne, ne, ne, mislite zakaj ...«

doktor: »Zakaj so vas poslali sem s prisilnega dela?«

McMurphy: »Ne bi vedel, doktor.«

doktor: »Tukaj piše, da ste šli naokoli ...«

McMurphy: »Pustite, da vidim ...«

doktor: »Ne odločam jaz, veste. Ena, dve, tri, štiri. Imate vsaj pet ujetij zaradi napada. Kaj mi o tem lahko poveste?« **(Pacientu dopusti možnost, da pove svojo resnico.)**

McMurphy: »Pet spopadov, kaj? Rocky Marciano jih ima 40 in je milijonar.«

doktor: »To je resnica.« **(Upoštevanje njegovega videnja.)**

McMurphy: »Da, to je resnica.«

doktor: »Resnica je tudi, da ste bili v zaporu zaradi posilstva mladoletnice. To je resnica, mar ne?« **(Nadaljnje preverjanje razlogov za napotitev, pacientu dopusti možnost za njegovo razlago.)**

McMurphy: »Res je. Vendar, doktor, izgledala je, kot da je stara 35 let, a ne 15. Poleg tega mi je povedala, da je stara 18 in da je zelo potrebna. Veste, kaj mislim? Dobesedno sem moral zašiti luknjo v hlačah. Toda naj ostane med nama, lahko jih je imela tudi 15. Ampak, kadar imate tega malega hudiča pred sabo, tedaj mislim, da to ni tako noro. Mislim, da se strinjate s tem.«

doktor: »Da, razumem vas.« **(Razumevanje in spoštovanje njegove interpretacije.)**

McMurphy: »Nihče se ne bi mogel upreti. Tako sem začel z zaporniškim stažem. Zdaj pa mi pravijo, da sem norec, zato ker ne sedim tam kot kakšna prekleta bilka. To nima nobenega smisla. Če to pomeni biti nor, potem sem jaz nesmiseln, izgubljen, prismojen, popolni norec. Toda nič več, nič manj. To je to.«

*doktor:* »Bom iskren z vami, McMurphy, tisto, kar tukaj piše, je, da oni menijo, da ste se pretvarjali, da bi se izognili delovni obvezi. Kaj menite na to?« (Nadaljnje preverjanje razlogov in potrpežljivost pri preverjanju razlogov.)

*McMurphy:* »Ali izgledam tako?«

*doktor:* »Bodimo iskreni, Randall, samo za čas. Povejte mi... Menite, da zares ni nekaj v redu z vašim umom?« (Očitno doktor ve, da pacient ne spada v bolnišnico in preverja paradoks.)

*McMurphy:* »Niti najmanj, doktor. Jaz sem prekleti primerek moderne znanosti.«

*doktor:* »Ostali boste tukaj nekaj časa, da bi vas lahko ocenili. Presojali vas bomo. Prinesli bomo oceno o tem, kako naprej, in vam pomagali z zdravljenjem po potrebi.« (Jasna predstavitev namena in cilja zdravljenja.)

*McMurphy:* »Doktor, samo eno stvar bi rekel. Tukaj sem, da stoodstotno sodelujem z vami. Stoodstotno. Vse do konca. Samo pogledjte me. Zato ker mislim, da moramo priti do dna tej stvari.«

Ta dialog je eden redkih svetlejših trenutkov osebja do pacientov. Zdravnik z **odkrito in pošteno komunikacijo in držo** kaže spoštovanje pacienta, upošteva njegova mnenja. Poslušga z zanimanjem, tako, da se pacient počuti vrednega poslušanja. Tudi v kasnejših pogovorih med njima nisem dobila občutkov vzvišenosti, zgražanj. Zdravnik je bil razumevajoč, njegov namen je skozi **reflektiranje ugotoviti, kaj pacient ve in kaj misli**. Čutiti je **odprt prostor za pogovor**: zdravnik se **odpove moči in temu, da edino on ve, ne vrednoti, ne pogojuje, ne grozi, odkriva njegovo resnico, išče povratne informacije, pacient se strinja s sodelovanjem**. Pri tem je pomembno tudi to, da zdravnik ves čas **uporablja nestrokovni jezik** – jezik, razumljiv za pacienta.

## ZAKLJUČEK

### POVZETEK

Za poglobljeno analizo vseh detajlov bi potrebovala veliko več časa in papirja, saj je film nabit z dogodki, ki (ne)terapevtsko delujejo na ljudi. V zaključku povzemam dejavnike, ki so vplivali na to, in to iz več vidikov: ustanove, McMurphyja in ostalih pacientov ter sestre Ratched.

Veliko ljudi se ob tem filmu zgraža. Če posplošim razmišljanja, je glavni razlog za to način dela z ljudmi v bolnišnici in razmere v njej. Tudi meni se zdijo razmere v bolnišnici nečloveške, še bolj nehumano pa delo in odnos z uporabniki. Sistem v bolnišnici je tog. Ne smemo pozabiti, da je dogajanje postavljeno v 60. leta prejšnjega stoletja, ko je psihiatrija izhajala iz medicinske znanosti, ki je bila in je še precej objektivistična in do pacientov nadrejena in kjer so edini eksperti strokovni delavci ustanove. **Etika udeležnosti** in **iskanje virov moči** je popolnoma v nasprotju s to paradigmo, zato to dvojje le težko najdemo v zgodbi.

Vsak vnos življenja v to ustanovo je prepovedan (ogled tekme, razmišljanje pacientov o svojih pravicah, ...). Upirati se obstoječemu redu, pomeni **rušenje stabilnosti**, pravil, pristopov do pacientov, načinov dela z njimi, ki vodijo v **spremembe II. reda** – spremembe v organizaciji obstoječega sistema. **Stabilizacija** sistema ni možna - nova pravila ne morejo dolgo živeti, zaživeti in se stabilizirati, saj to preprečuje avtoritativni sistem s sestro na čelu. Film se konča z zabavo v bolnišnici – ta popolnoma poruši obstoječi sistem (**spremembi III. reda**). A le za hip, ker posredujejo varnostniki, ki v kali zatrejo spremembo in uničijo motivatorja.

Ta motivator je McMurphy. Svobodo je zajemal z zvrhano žlico, a kaj ko pojem svobode (misli, čustev, želja, doživljanja, živeti nasploh) v tej ustanovi sploh ni obstajal. V življenje na oddelku je vnesel precej dinamike. Paciente poveže v skupino in postane njihov vodja (**povezovanje**). Na njih deluje kot **energizator**, v ljudeh išče **vire moči** kot po učbeniku iz Saleebeyevega **Leksikona moči**:

- socialno krepitev (odkriva in širi moč posameznika)
- včlanjenost (občutek odgovornega in cenjenega člana skupnosti)
- okrevanje (možnost okrevanja in spoznanja, da lahko premagajo težke življenjske udarce)
- celjenje (sposobnost ozdraveti, ki deluje neodvisno od zunanjih vplivov zdravljenja)
- dialog in sodelovanje (kot največ, kar lahko damo človeku, in kot vir moči - povezano z etiko participacije)
- verjeti udeleženi v problemu (priznati pravico do resničnosti).

**Usposablja** jih, da so uporabili svoje vire, da so spoznali in začeli verjeti, da zmorejo – uči jih košarko, smejeti se, razmišljati, ... Tudi ko sam ni v najboljši koži, obdrži **pozitivno držo** in smisel za humor (npr. elektrošok). Kljub formalni nestrokovnosti je odigral vlogo **empatičnega** človeka, ki z svojevrstnim **osebnim vodenjem** usmerja paciente **do uresničljivih ciljev**. Rezultate doseže **z majhnimi koraki** - od miselnosti skupine: »to se tukaj ne sme« do udeležanja do tedaj nemogočih in neizrekljivih želja. Zelo močan dejavnik sprememb, ki jih je vnesel na oddelku, je **preokvirjanje** razmišljanja, želja, občutenja, ciljev – nasploh pogleda na življenje. To mu je uspevalo **s pripovedovanjem zgodbic in šal, prestrukturiranjem problema v prostoru in času, preokvirjanjem neučinkovitih vzorcev reševanja problema, s premikom od preučevanja problema k rešitvam, s premikom od preteklosti k prihodnosti, s premikom od nemoči k moči, od nesmisla k smislu**. S svojim, za bolnišnico nedopustnim vedenjem že takoj po svojem prihodu napove vojno hladni, a vedno obvladani bolniški sestri Ratched.

Sestra Ratched vodi oddelku bolnišnice. Pooseblja red in totalitarni sistem ustanove, saj ima popolno avtoriteto na oddelku, celo večjo od zdravnikov. **Upira se vsaki spremembi reda**, ki ga hoče vnesti McMurphy – lahko bi celo rekla, da je ona tista, ki McMurphyja poskuša preokvirirati po svojih pravilih. Sestanki služijo utrjevanju njenih pravil, **ne pa raziskovanju in upoštevanju drugačnosti**. Zavzame **pozicija vsevednosti, ne dovoljuje odprtega prostora za razgovor, svojih slepih peg** ne prepozna – ne ve, da ne ve. Izhaja iz tega, da je strokovnjak edini, ki ve, ne upošteva, da je **uporabnik** sistema **najboljši ekspert za svoj primer, točneje, za svoje življenje**. Glede slepih peg sem pravzaprav skeptična, ker je nemogoče, da bi spregledala pozitivne učinke, ki jih je s svojim pristopom vnesel McMurphy, nemogoče, da ne bi spoznala slabosti obstoječega sistema. To je zloraba moči.

## **MOJE DOŽIVETJE FILMA**

Včasih me je kar zaneslo, da sem začela pisati v slogu filmskega navdušenca. Kar me pri filmu navdušuje, je že sam naslov. V slovenščini mi ne pove prav dosti, v originalu pa z enim samim namigom ... »Cuckoo« lahko sicer prevedemo kot kukavica, lahko pa tudi bedak in s tem razkrijemo namig in bistvo zgodbe. Let nad gnezdov bedakov ali še bolj ljudsko: nad gnezdov norcev – let nad norišnico. Preprosta zgodba o zapleteni socialni dinamiki v norišnici. Lepše bi bilo, če bi rekla politično korektno: dogajanje v psihiatrični bolnišnici. A če rečem norišnica, povem veliko več. Povem to, kar smo pred dvajsetimi in več leti rekli za tisto ustanovo, kamor so te pripeljali normalnega, ven pa si prišel nor. In to menda čisto res.



Zgodba ne bi bila tako dobra, če je ne bi zaigrala tako odlična igralska zasedba. Najbolj imenitno v tem filmu je, da je prav vsak lik tako drugačen. Če želiš dober film, mora biti igra tako prepričljiva, da sploh ne opaziš, da igralci igrajo. Vsak lik v filmu je karakter zase in prefinjeno izraža zapletene značilnosti posameznikov, ki skupaj tvorijo izjemno raznolikost.

Za podkrepitev raznolikosti, ki je v zgodbi ostala popolnoma neupoštevana, si bom dovolila še malo interpretacije. Poleg odprtega, nasmejanega in iskrivih misli polnega McMurphyja, njegovega svobodnega duha in ostrega jezika ter konzervativne, resne in zoprne sestre Ratched, je tu še orjaški Indijanec Poglavar, ki je vedno miren in brezizrazen, kot da v resnici ne bi slišal. V gnezdu nevrotikov, čudakov in duševno zmedenih možakarjev so še zmedeni Martini, bojzljivi Billy, vase zagledani Harding, pohlevni Cheshwick in neopazni Frederickson.

Film *Let nad kukavičjim gnezdrom* je pomembno vplival na družbeno dogajanje in ni čudno, da je postal kulturni. Dobil je pet oskarjev. Z vidika epistemologije in kibernetike je odličen prikaz, kako iskati vire (ne)moči, kako (ne)raziskovati življenjski svet uporabnikov sistema, kako (ne)energizirati sistem, kako obravnavati uporabnika kot (ne)eksperta za svoje življenje, kako upoštevati (ne)etiko udeležnosti. »Ne« - iz vidika ustanove, brez »ne« - z vidika McMurphyja.

## LITERATURA

- Šugman Bohinc, L. (1997). Epistemologija socialnega dela. *Socialno delo* 36, 4: 289-308.
- Kordeš, U. (2004). Od resnice k zaupanju. Ljubljana: Studia humanitatis. 65-118,139-152.
- Šugman Bohinc, L. (2000). Kibernetika spremembe in stabilnosti. *Socialno delo* 39, 2: 93-108.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). Socialno delo z družino. *Fakulteta za socialno delo*
- Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajnšek, P., Škerjanc, J. (2007). Življenjski svet uporabnika. *Fakulteta za socialno delo*
- Šugman Bohinc, L. Epistemologija socialnega dela I. Predavanja in prosojnice v šolskem letu 2008/2009, *Interno študijsko gradivo*